

Tadeusz Płoski

Personel duchowny i obiekty kultu religijnego w prawie wojennym

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 38/3-4, 223-230

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. TADEUSZ PŁOSKI

PERSONEL DUCHOWNY I OBIEKTY KULTU RELIGIJNEGO W PRAWIE WOJENNYM

Treść: Wstęp. 1. Osoby i obiekty podlegające szczególnej ochronie. 2. Nieprzyjacielski wojskowy personel duchowny. 3. Zasady postępowania przy zatrzymaniu, uwięzieniu i popełnionym przestępstwie. 4. Zaopatrzenie w przedmioty kultu religijnego. Zakonczenie.

Wstęp

Prawo wojenne ma na celu ograniczenie i złagodzenie w miarę możliwości cierpień spowodowanych wojną. Tak więc godzi ono potrzeby wojenne i wymogi ludzkości. W ten sposób rozróżnia ono między tym, co jest dozwolone (legalne) i tym, co jest niedozwolone.

Prawo wojenne było początkowo prawem wyłącznie zwyczajowym, to znaczy opartym na ustalonej praktyce lub zwyczaju (np. wypowiedzenie wojny, rozejm, kapitulacja). Stawało się ono coraz bardziej przedmiotem umów międzynarodowych zawieranych na konferencjach międzynarodowych.

Poszczególne umowy międzynarodowe regulujące konflikty zbrojne pochodzą z różnych okresów: główne konwencje haskie – z 1907 roku; ostatnie konwencje genewskie – z 1949 roku; Konwencja haska o ochronie dóbr kulturalnych – z 1954 roku; protokoły dodatkowe do konwencji genewskich – z 1977 roku i Konwencja w sprawie niektórych broni konwencjonalnych – z 1980 roku*. Te różne umowy dotyczące prawa wojennego odzwiercied-

* Najważniejsze umowy międzynarodowe dotyczące prawa wojennego oznaczane są w literaturze przedmiotu następująco:

<i>Konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej</i> , Haga, 18 października 1907	H.IV
– Załącznik: <i>Regulamin praw i zwyczajów wojny lądowej</i>	H.IV.R
<i>Konwencja o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych</i> , Genewa, 12 sierpnia 1949	G.I
<i>Konwencja o traktowaniu jeńców wojennych</i> , Genewa 1949	G.III
<i>Konwencja o ochronie osób cywilnych podczas wojny</i> , jw.	G.IV
<i>Konwencja o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków</i> sił zbrojnych na morzu, jw.	G.IV
<i>Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego</i> Haga, 14 maja 1954	H.DK
– <i>Regulamin wykonawczy Konwencji</i>	H.DK.R
<i>Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r.</i> dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół) Genewa, 8 czerwca 1977	G.P.I

lają więc potrzeby, koncepcje, okoliczności i język odpowiadający czasom, w których powstały.

W wyniku wzrastającej złożoności współczesnych konfliktów zbrojnych również prawo wojenne staje się coraz bardziej skomplikowane. Ze względu na istnienie w poszczególnych państwach różnego podejścia do prawa wojennego i jego stosowania, brak jest ogólnie dostępnego, zwartego wykładu prawa wojennego, dostosowanego do potrzeb sił zbrojnych, różnych organów i funkcjonariuszy państwa oraz ludności cywilnej.

1. Osoby i obiekty podlegające szczególnej ochronie

Prawo wojenne przyznaje szczególną ochronę określonym kategoriom osób i obiektów. W siłach zbrojnych zadania wymienionych poniżej osób i obiektów podlegających szczególnej ochronie muszą być wykonywane niezależnie od aktualnych lub możliwych operacji wojskowych:

- a) wojskowa służba medyczna;
- b) wojskowy personel duchowny.

Status medyczny lub duchowny odnośnych osób lub obiektów pozbawia te osoby lub obiekty statusu kombatanta lub obiektu wojskowego¹.

W dziedzinie cywilnej szczególna ochrona ma na celu:

- a) umożliwienie normalnego funkcjonowania
 - cywilnej służby medycznej;
 - personelu duchownego cywilnej służby medycznej i obrony cywilnej;
- b) uniknięcie jakichkolwiek szkód w odniesieniu do obiektów kulturalnych i miejsc kultu religijnego;
- c) uchronienie dużej liczby osób cywilnych przed niebezpieczeństwem:
 - wynikającym z ataków na urządzenia i instalacje zawierające niebezpieczne siły (zapory, groble, siłownie jądrowe);
 - w strefach zdemilitaryzowanych².

„Personel duchowny” oznacza osoby wojskowe lub cywilne, takie jak kapelani, które poświęcają się wyłącznie swej działalności duszpasterskiej i są przydzielone:

- a) do sił zbrojnych;
- b) do cywilnej służby medycznej;
- c) do obrony cywilnej.

Przydział personelu duchownego może mieć charakter czasowy³

Prawo wojenne przyznaje taki sam status wojskowemu i cywilnemu personelowi duchownemu. Jednak wojskowy lub cywilny status zaintereso-

¹ G.I. 19,24,35,36; G.II,22,27,36,37; G.P.I,8,12

² G.IV,18,20,21,22; H.DK,4,8; G.P.I,8,12,15,33,56,60-62

³ G.I,24; G.II,36,37; G.P.I,8

sowanych osób pozostaje nie zmieniony (np. różne traktowanie w razie wzięcia do niewoli)⁴.

Sytuacja prawna personelu duchownego w świetle prawa wojennego jest taka sama jak i personelu medycznego. Postanowienia dotyczące personelu medycznego stosuje się tak samo do personelu duchownego⁵.

„Przedmioty kultu religijnego” oznaczają przedmioty i artykuły o charakterze religijnym (np. książki, dewocjonalia) oraz obiekty używane wyłącznie przez wojskowy personel duchowny (np. środki transportu)⁶.

Zaznaczyć należy, że zostały ustalone kryteria i kompetencje odnośnie do określenia i oznaczenia znakami rozpoznawczymi osób i obiektów podlegających szczególnej ochronie i odnośnie używania sygnałów rozpoznawczych.

Osoby podlegające szczególnej ochronie nie mogą uczestniczyć w działaniach zbrojnych i nie mogą być atakowane. Należy im zezwolić na wykonywanie ich zadań, chyba, że nie pozwala na to sytuacja taktyczna (np. ze względu na toczącą się walkę, dla bezpieczeństwa cywilnego personelu medycznego lub personelu obrony cywilnej i ich środków transportu)⁷.

Obiekty podlegające szczególnej ochronie nie mogą:

- a) być obracane w obiekty wojskowe;
- b) być używane w inny sposób dla celów wojskowych;
- c) być atakowane⁸.

Ochrona, do jakiej są uprawnione osoby i obiekty podlegające szczególnej ochronie, trwa dopóty, dopóki nie są one używane do popełnienia działań szkodliwych dla nieprzyjaciela. Ochrona może ustać dopiero po udzieleniu należytego ostrzeżenia i gdy ostrzeżenie takie pozostanie bez skutku. W ostrzeżeniu należy podać rozsądny termin⁹.

Nietykalność obiektów kulturalnych (w tym także kultu religijnego) podlegających szczególnej ochronie może zostać uchylone jedynie w wyjątkowych przypadkach nieuniknionej konieczności wojskowej i tylko na czas trwania takiej konieczności. O zaistnieniu takiej konieczności może zdecydować jedynie dowódca od szczebla dywizji wzwyż. Stronę nieprzyjacielską należy poinformować uprzednio o rozsądnym terminie o decyzji uchylecia nietykalności¹⁰.

Należy również uregulować ogólne zachowanie się w odniesieniu do osób, urządzeń i środków transportu podlegających szczególnej ochronie, zwłaszcza odnośnie do wycofania nietykalności przyznawanej oznakowanym obiektom kulturalnym, w przypadku konieczności wojskowej.

⁴ G.I,24;G.II,25; G.IV, 19; G.P.I,8

⁵ G.I,24; G.P.I,15

⁶ G.III,33,72; G.IV,58

⁷ G.I,24;G.II,36,37; G.IV,20; H.DK,15; G.P.I,15,62

⁸ G.I,19,35; G.II, 22, 23,27; G.IV, 18,21,22; H.DK,4,8;G.P.I,56,60

⁹ G.I,21; G.I, Zakł.I; G.II,34; G.IV,19; G.P.I, 13,23,56;

¹⁰ G.P.I,53; H.DK,11

2. Nieprzyjacielski wojskowy personel duchowny

Ewakuacja nieprzyjacielskiego wojskowego personelu duchownego powinna nastąpić, jak tylko jego posługa nie będzie potrzebna rannym, chorym i rozbitkom¹¹. Nieprzyjacielski wojskowy personel duchowny powinien być ewakuowany tym samym kanałem, co wojskowi ranni, chorzy i rozbitkowie¹². W czasie ewakuacji można wezwać nieprzyjacielski wojskowy personel duchowny do pełnienia działalności duszpasterskiej¹³. Może on być ewakuowany niekoniecznie kanałem ewakuacyjnym przeznaczonym dla duchownych, ale np. kanałem logistycznym itp.¹⁴

Nieprzyjacielskie wojskowe przedmioty kultu religijnego powinny być ewakuowane, podobnie jak wojskowy sprzęt medyczny, tym samym kanałem co wojskowi ranni, chorzy i rozbitkowie¹⁵.

Wzięci do niewoli członkowie nieprzyjacielskiego wojskowego personelu duchownego, nie będąc jeńcami wojennymi, powinni być repatriowani¹⁶. Nieprzyjacielski wojskowy personel duchowny może być zatrzymany tylko wówczas, jeżeli wymagają tego potrzeby duchowe i liczba jeńców wojennych. Osoba ponosząca ogólną odpowiedzialność za wojskową służbę duchową lub za administrację obozów jeńców wojennych powinna stale badać potrzebę zatrzymywania nieprzyjacielskiego wojskowego personelu duchownego¹⁷.

Wybór nieprzyjacielskiego wojskowego personelu duchownego do repatriacji powinien się odbywać niezależnie od wszelkich względów na rasę, religię lub przekonania polityczne, lecz przede wszystkim w kolejności zatrzymania oraz z uwzględnieniem stanu zdrowia¹⁸.

Zatrzymany nieprzyjacielski wojskowy personel duchowny będzie korzystał co najmniej ze wszystkich postanowień Konwencji genewskiej z 1949 roku o traktowaniu jeńców wojennych. Taki personel będzie w dalszym ciągu pełnił swoje funkcje duszpasterskie dla dobra jeńców wojennych, w pierwszym rzędzie dla tych, którzy należą do jego własnych sił zbrojnych¹⁹.

Nieprzyjacielskie wojskowe przedmioty kultu religijnego powinny być traktowane podobnie jak odpowiednie przedmioty należące do służby medycznej. Należy usunąć z nich znaki rozpoznawcze służby medycznej²⁰.

¹¹ G.I,28; G.II,37

¹² G.I,28; G.II,37

¹³ Tamże

¹⁴ G.I,29

¹⁵ G.I,33

¹⁶ G.I,28; G.II,37

¹⁷ Tamże

¹⁸ G.I, 31; G.II,37

¹⁹ G.I,28; G.II,37; G.III,33

²⁰ G.I,33

Natomiast wojskowy personel duchowny, który dostał się w ręce nieprzyjaciela, będzie mógł dalej wykonywać swoje zadania dopóty, dopóki siły zatrzymujące nie zapewnią same należytej pomocy duchownej²¹.

Podkreślić należy, że członkowie nieprzyjacielskiego wojskowego personelu duchownego, którzy dostali się w ręce nieprzyjaciela, nie są jeńcami wojennymi. Jednak będą oni korzystali co najmniej ze wszystkich postanowień Konwencji genewskiej o traktowaniu jeńców wojennych z 1949 roku²².

W czasie przesłuchiwania jeńcy wojenni (oraz wzięty do niewoli wojskowy personel medyczny i duchowny) mają obowiązek ujawnić jedynie swoje nazwisko, imiona, stopień, numer książeczki wojskowej lub inne równoważne informacje²³.

Prawo wojenne zapewnia podstawową ochronę osobom i obiektom znajdującym się we władaniu strony wojującej lub państwa neutralnego. Odpowiada ona podstawowym zasadom ludzkości i prawom człowieka i powinna w związku z tym odnosić się także do własnych obywateli.

Każda strona, która ma w swej władzy obce osoby lub osoby, których wolność została ograniczona (np. jeńcy wojenni, internowane osoby cywilne), jest odpowiedzialna za traktowanie tych osób przez jej funkcjonariuszy, niezależnie od indywidualnej odpowiedzialności, jaka może zaistnieć²⁴. Humanitarne traktowanie powinno mieć miejsce we wszelkich okolicznościach²⁵.

Należy szanować osobę i jej honor oraz jej wyznanie i praktyki religijne²⁶. Kobiety i dzieci powinny korzystać ze szczególnego poszanowania ze względu na ich płeć lub wiek²⁷. Zamachy na życie, zdrowie lub na równowagę fizyczną czy psychiczną osób są zakazane²⁸.

Zakaz dotyczy również:

- morderstw²⁹
- tortur³⁰
- kar cielesnych³¹
- okaleczenia³²

²¹ G.I,19,28; G.II,37

²² G.I,24,25,28,29; G.II,37; G.III,33; G.P.I,43,44

²³ F. de Mulinen, *Podręcznik prawa wojennego dla sił zbrojnych*, Warszawa 1994, s. 298.

²⁴ H.V. 11-15; G.III,4,12; G.IV,29

²⁵ G.I,12,28,29; G.II,12,36,37; G.III,13; G.IV,27; G.P.I,75

²⁶ G.III,14; G.IV,27; G.P.I,75

²⁷ G.I,12; G.II,12; G.III,13; G.IV,32; G.P.I,75

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże

³⁰ Tamże

³¹ G.III,87; G.IV,32; G.P.I,75

³² G.III,13; G.IV,32; G.P.I,75

- upakarzającego i poniżającego traktowania³³
- brania zakładników³⁴
- kar zbiorowych³⁵
- gróźb³⁶
- grabieży³⁷
- niszczenia³⁸
- zagarnięcia³⁹.

3. Zasady postępowania przy zatrzymaniu, uwięzieniu i popełnionym przestępstwie

Każda osoba zatrzymana, uwięziona lub internowana z powodu czynów związanych z konfliktem zbrojnym powinna być niezwłocznie powiadomiona w języku dla niej zrozumiałym o powodach, dla których te kroki zostały poczynione. Osobę taką należy zwolnić w możliwie najkrótszym terminie, chyba że zostanie ona oskarżona o popełnienie przestępstwa⁴⁰.

W stosunku do osoby uznanej winną przestępstwa popełnionego w związku z konfliktem zbrojnym skazanie nie może nastąpić i kara nie może być wykonana bez postępowania sądowego.

Wyrok musi być wydany przez bezstronny i należycie obsadzony sąd, który przestrzega ogólnie uznanych zasad postępowania sądowego, obejmujących następujące gwarancje:

- a) prawo do uczciwego procesu, obejmujące środki obrony;
- b) odpowiedzialność karna osobista, a nie zbiorowa;
- c) prawo obowiązujące w chwili popełnienia przestępstwa (tzn. zasada, że prawo nie działa wstecz)
- d) domniemanie niewinności do chwili ustalenia winy;
- e) postępowanie sądowe w obecności oskarżonego;
- f) zakaz zmuszania do przyznania się do winy;
- g) prawo do przesłuchania świadków, obrony;
- h) prawo do zadawania pytań świadkom oskarżenia;
- i) nikt nie może być skazany więcej niż raz za ten sam czyn lub na podstawie tego samego oskarżenia;
- j) wyrok musi być ogłoszony publicznie;

³³ G.I,12, G.II,12; G.III,13; G.IV,27; G.P.I,75

³⁴ G.IV,34; G.P.I,75

³⁵ G.III,87; G.IV,33; G.P.I,75

³⁶ G.III,17; G.IV,31; G.P.I,75

³⁷ H.IV.R,28; G.IV,33; H.DK,4

³⁸ H.IV.R,23; G.IV,53

³⁹ H.IV.R,23

⁴⁰ G.IV,43,78; G.P.I,75

k) obowiązek pouczenia skazanego o prawie do sądowych i innych środków odwoławczych oraz o terminach, w jakich można z nich korzystać⁴¹.

Osoba ponosząca odpowiedzialność za logistykę powinna zezwolić i ułatwić działalność duszpasterską zagwarantowaną jeńcom wojennym przez prawo wojenne:

- a) zezwalające na działalność wziętego do niewoli nieprzyjacielskiego personelu duchownego lub innych wykwalifikowanych osób;
- b) zezwalające na wykonywanie praktyk religijnych w odpowiednich pomieszczeniach;
- c) dostarczając lub przynajmniej zezwalając na dostarczenie przedmiotów kultu religijnego (np. modlitewników, dewocjonaliów wyznania jeńców wojennych)⁴².

4. Zaopatrzenie w przedmioty kultu religijnego

Przedmioty kultu religijnego dla sił zbrojnych powinny być dostarczane w podobny sposób co wojskowe obiekty medyczne.

Przedmioty na użytek religijny lub z przeznaczeniem religijnym dostarczane w drodze bezpośredniego zaopatrzenia (np. zakup, rekwizycja) stają się wojskowymi przedmiotami kultu religijnego najpóźniej z chwilą dostania się w ręce wojskowego personelu medycznego lub wojskowego personelu duchownego⁴³.

Zakończenie

Prawo wojenne stosuje się między państwami, które są stronami tych samych umów (w drodze „ratyfikacji” lub „przystąpienia”). Państwa i strony wojujące zobowiązują się przestrzegać i dopilnować przestrzegania prawa wojennego we wszelkich okolicznościach. Prawo to musi być przestrzegane przez rządy, przez władze wojskowe i cywilne oraz przez osoby wojskowe i cywilne⁴⁴.

Żadna osoba nie może zrzec się częściowo lub całkowicie praw zapewnionych jej przez prawo wojenne i przez specjalne porozumienia zawarte między zainteresowanymi państwami i stronami wojującymi⁴⁵.

Stosowanie prawa wojennego kończy się z chwilą ogólnego zakończenia działań zbrojnych lub z chwilą zakończenia okupacji. W odniesieniu do osób zatrzymanych stosowanie prawa wojennego kończy się dopiero z chwilą ich uwolnienia, repatriacji lub zwrotu. Natomiast w odniesieniu do obiektów

⁴¹ G.III,82-86; G.IV,33,71-76; G.P.I,75

⁴² G.III,34-37

⁴³ F. de M u l i n e n, *Podręcznik*, s. 274.

⁴⁴ G.I,1; G.II,1; G.III,1; G.IV,1; H.DK,4; P.G.I,1

⁴⁵ G.I,7; G.II,7; G.III,7; G.IV,8

kulturalnych wywiezionych za granicę stosowanie prawa wojennego kończy się dopiero z chwilą ich zwrotu⁴⁶.

Środki o charakterze przygotowawczym podejmuje się już w czasie pokoju (np. informacja, szkolenie), by zapoznać ludzi z zasadami prawa wojennego i jego stosowaniem.

Geistliches Personal und Objekte des Religionskultes im Kriegsrecht

Das Kriegsrecht hat es zum Ziel, nach Möglichkeit die durch den Krieg verursachten Leiden zu beschränken und zu mildern. So bringt sie Kriegsbedürfnisse mit den menschlichen Erfordernissen in Einklang. Auf diese Weise unterscheidet es zwischen diesem, was erlaubt (legal) und was unerlaubt ist.

Einen besonderen Schutz gewährt das Kriegsrecht den bestimmten Kategorien von Personen und Objekten. Hierfür gehören das geistliche Personal sowie Objekte des Religionskultes. Keine Person darf, sei es teilweise sei es vollständig, auf die ihr durch das Kriegsrecht und die zwischen den interessierten Staaten und den kämpfenden Seiten abgeschlossenen Verständigungen gewährten Rechte verzichten.

⁴⁶ G.I,2,5; G.II,2; G.III,2,5; G.IV,2,6; H.DK,18; H.DK.R,3; G.P.I,3